

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu cieszyńskich seniorów

Author: Katarzyna Jas

Citation style: Jas Katarzyna. (2017). Przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu cieszyńskich seniorów. W: A. Szczurek-Boruta, K. Jas (red.), "Człowiek wykluczony i człowiek w sytuacji zagrożenia wykluczeniem społecznym, edukacyjnym, kulturowym : wyzwania, powinności pedagogiki, zadania" (S. 215-227). Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Jas

Przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu cieszyńskich seniorów

Wstęp

Proces wykluczenia społecznego dotyka jednostki, rodziny, grupy społeczne, które borykają się z niekorzystnymi dla nich procesami społecznymi, ekonomicznymi, politycznymi czy gospodarczymi. Mimo że w państwach Unii Europejskiej zwraca się uwagę na respektowanie praw człowieka, to w dalszym ciągu część ludności dotknięta jest różnorodnymi formami wykluczenia. W Polsce grupą narażoną na wykluczenie społeczne i edukacyjne są między innymi osoby starsze.

W niniejszym opracowaniu podejmuję próbę ukazania działań podejmowanych przez samorząd, organizacje, instytucje oraz placówki działające na terenie Cieszyna, które mają na celu przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu osób starszych.

Podstawą teoretyczną podjętych rozważań jest teoria rozwoju psychospołecznego Erika H. Eriksona. W poczynaniach badawczych wykorzystuję badania w działaniu. „Badanie w działaniu oparte jest na twierdzeniu, iż w badaniu nie poprzestaje się na zapisie wydarzeń oraz wyjaśnieniu ich, lecz badacz staje się równocześnie podmiotem zaangażowanym w działanie. Podstawowym modelem procedury badawczej mającej charakter badań w działaniu jest spirala złożona z trzech powtarzających się faz: obserwacji, refleksji, działania”¹.

¹ A. Wyka, *Badacz społeczny wobec doświadczenia*, Warszawa 1993, IFiS PAN, s. 46.

Znaczenie i zakres pojęcia wykluczenie

Kategoria wykluczenia jest trudna do zdefiniowania ze względu na wieloaspektowość tego pojęcia. W większości definicji wykluczenie społeczne określane jest w kategoriach niemożności pełnego uczestniczenia w różnych aspektach życia społeczeństwa. Nieuczestniczenie w życiu lokalnej społeczności jest przeszkodą, którą jednostka napotyka, a nie jej indywidualnym wyborem. Po raz pierwszy termin »wykluczenie społeczne« został użyty przez francuskiego ministra dobrobytu społecznego René Lenoira w „stosunku do osób uznanych za nieprzystosowane do życia w społeczeństwie industrialnym, żyjących na marginesie społeczeństwa oraz osób, które nie są objęte żadnym systemem ubezpieczeń”².

Barbara Szacka postrzega wykluczenie i marginalizację społeczną w perspektywie socjologicznej jako „niemożność korzystania ze swoich uprawnień, traktując zjawisko wielopłaszczyznowo choć sprzyjające wytworzeniu subkultury”³.

W ujęciu pedagogicznym Tadeusz Pilch zwraca uwagę, że wykluczenie to: „pojęcie oznaczające stany i procesy w strukturze społecznej, określające jednostki i grupy ograniczone w możliwościach korzystania z powszechnie dostępnych dóbr i form życia zbiorowego oraz funkcjonujące poza powszechnymi zasadami obyczaju, prawa i porządku społecznego”⁴.

Do grup, które podlegają procesowi wykluczenia społecznego i edukacyjnego możemy zaliczyć: „dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych, dzieci wychowujące się poza rodziną, kobiety samotnie wychowujące dzieci, kobiety pozostające poza rynkiem pracy, ofiary patologii życia rodzinnego, osoby o niskich kwalifikacjach, osoby bezrobotne, żyjący w bardzo trudnych warunkach mieszkaniowych, niepełnosprawni i chronicznie chorzy, osoby cho-

² KS. J. M. Nogowski, *Wykluczenie społeczne w kontekście ubóstwa i bezdomności*, „Civitas et Lex” 2015, nr 1 (5), s. 55.

³ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, Oficyna Naukowa, s. 311.

⁴ T. Pilch, *Marginalizacja społeczna*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 61–62.

rujące psychicznie, starsze osoby samotne, opuszczający zakłady karne, imigranci, osoby należące do mniejszości etnicznych”⁵.

Grupą narażoną na wykluczenie, na którą chciałabym w niniejszym opracowaniu zwrócić szczególną uwagę są osoby w wieku późnej dorosłości⁶. Wykluczenie społeczne dotyka osoby starsze ze względu na sposób postrzegania tych osób przez resztę społeczeństwa jako nieudolne, chore, nie wartościowe, słabe. W literaturze przedmiotu znajdujemy, że główne powody takiego postrzegania osób starszych tkwią w: „zmniejszonych umiejętnościach przystosowania się do szybkiego tempa życia i zmieniającego się otoczenia, idące za tym zmiany mentalne i obyczajowe, zmiana języka (używanie nowych słów, często zaczerpniętych z języka angielskiego) oraz technologizacja życia”⁷.

Przyczyną wykluczenia osób w wieku późnej dorosłości mogą być też liczne stereotypy dotyczące tej grupy osób. Zjawisko, które związane jest ze stereotypizacją wieku starszego, nazwane jest ageizmem (geriatryzm). Pojęcie to pojawiło się w późnych latach 60. XX wieku. Jego twórcą jest brytyjski gerontolog Robert Butler. Pojęcie ageizmu definiuje się jako „stereotypy i uprzedzenia odnoszące się do starości i osób starych. Jest to deprecjacja starości i lekceważący stosunek do osób starych. Paradoksalną cechą ageizmu jest to, że wyrażany jest on również przez same osoby starsze, co może prowadzić do obniżenia ich oczekiwań odnośnie do jakości otrzymywanych świadczeń”⁸.

Na źródła wykluczenia osób starszych wskazuje również Barbara Szatur-Jaworska, dostrzega je ona w: „braku samodzielności w codziennym funkcjonowaniu spowodowanym chorobami i niepełnosprawnością, niskim

⁵ A. Fidelus, *Działania insercyjne wobec osób wykluczonych i marginalizowanych społecznie*, w: A. Fidelus (red.), *Oblicza wykluczenia i marginalizacji społecznej*, Warszawa 2011, Wydawnictwo UKWS, s. 80–84.

⁶ Kierując się opisem większości badań przyjmuje się periodyzację rozwoju, zgodnie z którą badana grupa osób starszych znajduje się w okresie późnej dorosłości, „okresie starzenia się człowieka nazywanym tradycyjnie starością. Granice tego okresu rozwojowego oscylują od 55–60 roku życia i więcej. Por.: B. Harwas-Napierała, J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa 2000, PWN SA, s. 15, 263.

⁷ P. Dąbrowska: *Samotność osób starszych i sposoby jej przeciwdziałania*, „W trosce o życie fides et ratio” 2011, nr 2 (6), s. 4.

⁸ P. Dąbrowska: *Samotność osób starszych i sposoby jej przeciwdziałania*, „W trosce o życie fides et ratio” 2011, nr 2 (6), s. 5.

poziomie wykształcenia, ograniczeniu pozycji w rodzinie związanej z dokonującą się transformacją systemową, ograniczeniach obecnego rynku pracy, komercjalizacji kultury, w której starość jest niedostrzegana i mało obecna”⁹.

Ukazane przez Barbarę Szatur-Jaworską źródła wykluczenia osób starszych są spójne ze zdefiniowanymi przez Jolantę Grotowską-Leder obszarami wykluczenia tj.

- „ekonomicznym, gdzie wykluczenie oznacza ograniczenie lub zupełny brak aktywności w procesach wytwarzania, pracy, a także konsumpcji;
- politycznym – przejawiającym się w nieuczestniczeniu w decyzjach politycznych, w ich kształtowaniu i podejmowaniu,
- społecznym – przejawiającym się w ograniczeniu kontaktów, społecznych, rodzinnych, sąsiedzkich, ale także niekorzystaniu z instytucji kulturalnych i oświatowych”¹⁰.

Zwrócić należy również uwagę na samoistne wycofywanie się osób w wieku późnej dorosłości z życia społecznego i edukacyjnego. Zachowanie te tłumaczą najczęściej złym stanem zdrowia oraz ograniczonymi możliwościami finansowymi. Na taką sytuację wpływa nieumiejętność poradzenia sobie z kryzysem emocjonalnym, który w ujęciu E.H. Eriksona pojmowany jest jako szczególne i podstawowe zadanie rozwojowe okresu późnej dorosłości. Według E. H. Eriksona „fazę późnej dorosłości charakteryzuje potrzeba rozstrzygnięcia dylematu między rozpaczą wywołaną przez świadomość zbliżającego się końca życia a integralnością. Integralność E.H. Erikson definiuje jako stan umysłu skoncentrowany na osiągnięciu poczucia harmonii i sensu. Osiągnięcie integralności oznacza, że człowiek akceptuje swoją drogę życiową, znajduje sens dotychczasowego życia i potrafi pogodzić się ze śmiercią. Pomyślne rozwiązanie konfliktu „wyposaża” człowieka w nową jakość i pozwala na dalsze prawidłowe funkcjonowanie”¹¹.

⁹ B. Szatur-Jaworska, *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec ludzi starych*. w: J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń 2005, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, s. 68–71.

¹⁰ J. Grotowska-Leder, *Ekskluzja społeczna, aspekty teoretyczne i metodologiczne*, w: J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń 2005, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, s. 29.

¹¹ Por.: E.H. Erikson, *Dopełniony cykl życia*, Poznań 2002, Dom Wydawniczy REBIS, s. 75–77.

Sytuacja taka może przyczynić się do dalszego kreatywnego rozwoju lub budowania negatywnego napięcia wynikającego z radzenia sobie z kryzysem tożsamości. Napięcia będące efektem rozwoju w tym stadium życia mogą być jednak źródłem wzrostu oraz zaangażowania w dalszy rozwój jednostki, wówczas działalność takich środowisk seniorów, zdecydowanie przeczy procesowi marginalizacji najstarszego pokolenia.

Do takiego środowiska zaliczyć można miasto Cieszyn, które systematycznie podejmuje działania na rzecz osób w wieku późnej dorosłości¹². Szczególną rolę w przewyżnianiu ekskluzji edukacyjnej i społecznej powinny odgrywać instytucje państwowe, a także władze samorządowe, a co za tym idzie organizacje, instytucje oraz placówki działające w środowisku lokalnym.

Zapobieganie zjawisku wykluczenia edukacyjnego i społecznego na przykładzie miasta Cieszyna

W strategii rozwoju miasta na lata 2010–2020 Cieszyn opisany został jako „miasto z bogatą historią, położonym na styku wielu narodów, o wyjątkowym dziedzictwie kulturowym i głęboko zakorzenionych tradycjach. Wielowyznaniowość i wielonarodowość Cieszyna czyni z niego miasto otwarte, tolerancyjne, odznaczające się szczególną tożsamością, sprzyjające rozwojowi mieszkańców, przyjazne i atrakcyjne dla gości. Cieszyn jest miastem wspierającym wszelkie formy działań przedsiębiorczych, łączące wszystkich obywateli we wspólnotowej odpowiedzialności za przyszłość”¹³.

Legenda głosi, iż miasto założone zostało w 810 roku, kiedy to po długiej nieobecności spotkali się trzej synowie króla Leszka III – Bolko, Leszko oraz Cieszek i, ciesząc się ze swojego spotkania, utworzyli Cieszyn. „Miasto Cieszyn należy do krainy geograficznej zwanej Ziemią Cieszyńską. Położone jest

¹² Omawiane sprawy były przedmiotem szczegółowych analiz w rozprawie doktorskiej. K. Jas, *Poczucie tożsamości osób w wieku późnej dorosłości – studia i doświadczenia na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. A. Szczurek-Boruty. Uniwersytet Śląski Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie.

¹³ *Strategia Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020*, Cieszyn 2010, <http://www.cieszyn.pl/files/Strategia%20Rozwoju%20Miasta%20Cieszyna%20na%20lata%202010-2020.pdf>

na Pogórzu Beskidzkim, w dolinie rzeki Olzy i jej prawobrzeżnych dopływów: Puńcówki i Bobrówki”¹⁴.

Obecnie to czterdziestotysięczne miasto pełni rolę centrum edukacyjnego, kulturalnego i przemysłowo – gospodarczego. Cieszyn od dziesięcioleci ma dobrze rozwiniętą sieć szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Na wysokim poziomie funkcjonuje Państwowa Szkoła Muzyczna im. I.J. Paderewskiego.

„Kulturalna strona Cieszyna znana jest polskim i czeskim miłośnikom sztuki. Organizowane są tu co roku m.in. międzynarodowe festiwale teatralne (Bez granic) i przeglądy teatrów śląskich i morawskich; prezentowane są filmy polskie, czeskie, słowackie i węgierskie (Kino na Granicy); odbywają się tu festiwale: jazzowy, muzyki dawnej i muzyki wokalne (Viva il canto) oraz cykliczne koncerty muzyki organowej, chóralnej i kameralnej. Ponadto różne dziedziny sztuki znalazły miejsce na jednym festiwalu Kręgi Sztuki”¹⁵.

Wśród uczelni wyższych wymienić należy Uniwersytet Śląski w Katowicach i dwa jego wydziały: Wydział Artystyczny oraz Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji, Wyższą Szkołę Biznesu w Cieszynie, Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Górnośląską Wyższą Szkołę Handlową im. Wojciecha Korfatego w Katowicach Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Cieszynie, Wyższą Szkołę Finansów i Prawa w Bielsku-Białej Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Cieszynie.

Przez cały rok odwiedzać można Muzeum w Cieszynie (pierwsze publiczne muzeum na ziemiach polskich, założone w 1802 roku przez księdza Leopolda Jana Szersznika), a także korzystać z bogatego księgozbioru Książnicy Cieszyńskiej. Dzięki wielości i różnorodności obiektów sportowych, turystycznych i rekreacyjnych miasto daje również wiele okazji do uprawiania sportu. Znajdują się tutaj: kąpielisko miejskie, stadion, hala sportowa, korty tenisowe, sztuczne lodowisko, dwa kryte baseny.

Najważniejszymi firmami regionu są Polifarb – Cieszyn S.A. – krajowy lider w produkcji żywic, farb i lakierów oraz Kraft Jacobs Suchard Polska sp. z o. o. oddział Olza – producent słodczy. Miasto otwarte jest na świat,

¹⁴ E. i W. Sosnowiec, *Ziemia Cieszyńska. Przewodnik turystyczno-krajoznawczy*, Katowice 1974, Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej, s. 39.

¹⁵ M. Żerański, *Śląsk Cieszyński. Od Bielska-Białej do Ostrawy. Przewodnik turystyczny*, Cieszyn 2012, Pracownia na Pastwiskach, s. 37.

dochodzi tutaj do ożywionych kontaktów handlowych i kulturalnych między mieszkańcami Cieszyna po polskiej i czeskiej stronie Olzy.

Na terenie Cieszyna działa kilkanaście placówek stałego pobytu dla osób starszych. Należą do nich: domy pomocy społecznej, dom spokojnej starości, zakłady opiekuńczo-lecznicze. Działania na rzecz najstarszych mieszkańców Cieszyna podejmują organizacje i instytucje funkcjonujące w trybie dziennym. Zaliczyć do nich można Cieszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Uniwersytet jest znaczącą organizacją przeciwdziałającą wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu osób w wieku późnej dorosłości. Od 2004 roku promuje formę ustawicznego kształcenia się przez całe życie, ale również przyczynia się do aktywności intelektualnej, społecznej oraz usprawniania fizycznego. Udział seniorów w Cieszyńskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku sprzyja nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych, rozwijaniu pasji oraz pogłębianiu zainteresowań. Zaangażowanie w zajęcia Uniwersytetu jest alternatywą do pełnienia roli pracownika, czyli dostosowania się do zmiennych ról społecznych, a co za tym idzie przystosowania się do emerytury i zmniejszonych dochodów.

Podstawową formą zajęć są wykłady plenarne odbywające się dwa razy w miesiącu. W ramach Uniwersytetu działają również następujące sekcje: sekcja kulturalno-turystyczna, sekcja geograficzno-historyczna i hobby-styczna, sekcja komputerowa, sekcja językowa (język angielski, niemiecki), sekcja gimnastyczna, sekcja joga, sekcja pływania, sekcja artystyczna (malarstwo, ceramika), sekcja fotograficzna, sekcja filmowa, sekcja taneczna.

Zróżnicowana oferta Uniwersytetu sprzyja rozwijaniu zainteresowań oraz nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych wśród seniorów.

Prężnie działającą instytucją w Cieszynie jest Biblioteka Miejska, „jest ona najważniejszym ośrodkiem kształtowania kultury czytelniczej w środowisku lokalnym”¹⁶. Dzięki inicjatywom podejmowanym przez pracowników cieszyńskiej biblioteki osoby starsze czują się potrzebne i zachowują sprawność umysłową. Pracownicy Biblioteki z myślą o seniorach gromadzą zbiory specjalne i podejmują różne inicjatywy: m. in. „Książka na telefon”, spotkania z autorami książek, podróżnikami, Internet dla Seniora, kurs języka angielskiego.

¹⁶ <http://biblioteka.cieszyn.pl/o-bibliotece/> (15.07.2016).

skiego dla początkujących. Wszystkie te działania przyczyniają się do inkluzji edukacyjnej i społecznej osób w wieku późnej dorosłości¹⁷.

„Człowiek realizuje się przede wszystkim przez działanie. Jego brak prowadzi do poczucia bezużyteczności, deprywacji potrzeb psychicznych, a szczególnie potrzeby samorealizacji”¹⁸. Aktywność edukacyjną i społeczno-kulturalną osoby starsze mogą podejmować w ramach działalności Cieszyńskiego Ośrodka Kultury Dom Narodowy jego pracowni oraz sekcji (m.in. Orkiestra Dęta »Cieszynianka«, pracownia rysunku i malarstwa, pracownia ceramiczna, pracownia rękodzieła, sekcja szachowa, Cieszyńskie Towarzystwo Fotograficzne, Cieszyńska Grupa Fotograficzna Format 4, Cieszyński Klub Hobbystów, Towarzystwo Miłośników Ogrodnictwa, Koło Przewodników PTTK, Koło Numizmatyków, Sekcja Filatelistów, Koło Radiestetów, Klub Pszczelarski, Klub Miłośników Militariów, Klub »Pro Publico Bono«, Uniwersytet III Wieku i Klub Zdrowia). Cieszyński Ośrodek Kultury jest samorządową instytucją kultury. Główną misją Ośrodka jest „upowszechnianie kultury – edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę. Podstawowym zadaniem jest zwiększenie udziału kultury w życiu mieszkańców Cieszyna, głównie poprzez wzbogacenie oferty programowej i rozszerzenie kręgu odbiorców”¹⁹.

Cieszyńskich seniorów skupia również Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej. Zespół powstał w 1950 roku z inicjatywy 8 par, zafascynowanych folklorem. Rok później Zespół przeobraził się w stuosobową grupę, która za sprawą Janiny Marcinkowej przybrała funkcjonującą do dziś nazwę. Aktualnie na strukturę Zespołu składa się grupa tancerzy, grupa taneczna dziecięca, dwie kapele; ludowa i młodzieżowa oraz Chór Jubileuszowy, w sumie 175 osób. Prekursorem pomysłu powstania Chóru Jubileuszowego był niezapomniany dyrygent i kierownik muzyczny Zespołu, wychowawca wielu muzyków, solowych śpiewaków i chórzystów Władysław Rakowski.

Od 11 lat Chór Jubileuszowy jest aktywną częścią Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej, który wspomaga i wpiera młodszych następców, którym

¹⁷ Por.: Kula I., *Biblioteka miejska w Cieszynie biblioteka – centrum informacji edukacji kultury i rozrywki... dla każdego!*, Cieszyn 2010, Biblioteka Miejska w Cieszynie, s. 8.

¹⁸ P. Dąbrowska: *Samotność osób starszych i sposoby jej przeciwdziałania*, „W trosce o życie fides et ratio”, 2011, nr 2 (6), s. 4.

¹⁹ <http://www.domnarodowy.pl/klub-zdrowia> (15.07.2016).

coraz trudniej pogodzić obowiązki życia codziennego z pasją śpiewu i tańca. Pracami organizacyjnymi Chóru Jubileuszowego kieruje Zarząd pod przewodnictwem oddanego sprawie prezesa Jerzego Kwiczały, który ściśle współpracuje z dyrektorem Zespołu Karoliną Małysz oraz kierownikiem muzycznym Piotrem Gruchlem. Chór Jubileuszowy Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej skupia obecnie 35 członków, jest miejscem spotkań znajomych, rówieśników, pasjonatów śpiewu i folkloru Cieszyńskiej Krainy. Wspólne spotkania okazją do radosnych rozmów, wycieczek, wyjazdów, ale też utrwalania przyjaźni, wzajemnego wspierania w trudnych nieraz chwilach²⁰.

W Cieszynie osoby starsze spotkać się mogą w siedzibie Polskiego Związku Emerytów Rencistów i Inwalidów – Oddział Rejonowy w Cieszynie. Związek skupia 748 członków, swoimi działaniami organizacyjnymi obejmuje:

- uczestniczenie w życiu społecznym;
- organizowanie życia kulturalnego;
- zrzeszanie emerytów, rencistów i inwalidów dla poprawy ich warunków socjalno-bytowych;
- reprezentowanie interesów członków wobec organów władzy i administracji publicznej, samorządowej oraz popularyzowanie ich problemów wśród społeczeństwa.

W skład Polskiego Związku Emerytów Rencistów i Inwalidów w Cieszynie wchodzi między innymi Koła Terenowe z następujących miejscowości: Brennej (58 członków), Chybia (293), Skoczowa (35), Strumienia (406), Ustronia (84), Wiśły (102), Zebrzydowic (206)²¹.

Istotne znaczenie w procesie inkluzji osób starszych odgrywają samorządy lokalne. Cieszyńscy radni podjęli na przykład w 2015 roku decyzję o powołaniu Cieszyńskiej Rady Seniorów.

„Podstawowym celem Cieszyńskiej Rady Seniorów jest integracja, wspieranie i reprezentowanie środowiska osób starszych. Przede wszystkim członkowie Rady mają konsultować te projekty uchwał, które mają wpływ na codzienne życie seniorów w Cieszynie, a także pośredniczyć między grupami seniorów a cieszyńskim samorządem. Wśród innych celów nowego organu jest także inicjowanie działań zmierzających do wykorzystania potencjału

²⁰ www.ziemia-cieszyńska.pl (9.09.2014).

²¹ <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=50951>; <http://www.powiat.cieszyn.pl/organizacjepozarzadowe,7,show,308,polski-zwiazek-emerytow-rencistow-i-inwalidow.htm> (15.07.2016).

i czasu seniorów na rzecz inicjatyw środowiskowych. Rada Seniorów zrzeka przedstawicieli osób starszych oraz przedstawicieli podmiotów działających na rzecz osób starszych, w szczególności przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz podmiotów prowadzących uniwersytety trzeciego wieku”²².

Wykluczenie społeczne osób w wieku późnej dorosłości często związane jest z niskim dochodem tej grupy wiekowej. „Ludzie starzy stanowią grupę, w której, mimo gwarancji stałych dochodów z tytułu uzyskiwanych świadczeń społecznych, ryzyko marginalizacji występuje znacznie częściej niż w pozostałych grupach społecznych”²³.

Trudna sytuacja finansowa seniorów oraz brak wsparcia ze strony najbliższych osób, sprawia, że jednostka może popaść w problemy, których sama nie będzie potrafiła przezwyciężyć. W samotności oraz bezradności potrzebna jest pomocna dłoń, taką stanowić mogą organizacje i instytucje udzielające pomocy oraz wsparcia. Jedną z cieszyńskich organizacji działających na rzecz osób potrzebujących wsparcia jest Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej Być Razem.

„Stowarzyszenie powstało w 1996 roku w odpowiedzi na bierność i instytucjonalizację systemu pomocy społecznej. W ramach Stowarzyszenia działa Centrum Edukacji Socjalnej, którego celem, jest udzielanie wsparcia i długofalowej, dostosowanej do indywidualnych potrzeb pomocy, głównie osobom zagrożonym wykluczeniem i wykluczonym społecznie”²⁴.

Niejednokrotnie podopiecznymi Centrum są osoby w okresie późnej dorosłości, które z powodów finansowych lub problemów osobistych szukają schronienia i pomocy we wspólnocie.

Szczególne miejsce w życiu człowieka w okresie późnej dorosłości zajmują organizacje o charakterze wyznaniowym. Jak pisze Katarzyna Uzar, „jest to uwarunkowane specyficzną dynamiką rozwoju duchowego osób starszych, okoliczności i doświadczeń życiowych, jakie stają się ich udziałem, jak również postawą tych wspólnot wobec starości w wymiarze teoretycznym (dok-

²² <http://gazetacodzienna.pl/arttykul/gospodarka/jest-sklad-cieszynskiej-rady-seniorow> (15.07.2016).

²³ E. Trafiałek, *Wykluczenie społeczne ludzi starych. Źródła, skutki, perspektywy na przyszłość*. w: <http://dSPACE.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/3540/Trafia%C5%82ek.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

²⁴ <http://bycrazem.com/co-robimy/centrum-edukacji-socjalnej.html> (15.07.2016).

tryna, system wartości) i praktycznym (działania, aktywność ukierunkowana na ludzi w podeszłym wieku)”²⁵.

Zarówno parafia rzymsko-katolicka, jak i ewangelicko-augsburska w Cieszynie dostrzegają problemy najstarszych mieszkańców miasta i wspierają seniorów w trudnych chwilach. W cieszyńskich parafiach odbywają się msze św. oraz nabożeństwa dla osób starszych i chorych. Działają wspólnoty wyznaniowe, których członkami są osoby starsze²⁶, koło odwiedzinowe parafii ewangelicko-augsburskiej obejmuje „opieką odwiedzinową ponad 270 seniorów, którzy ukończyli 80 lat, mieszkających na terenie Cieszyna. Przygotowuje także spotkanie seniorów po nabożeństwie spowiednio-komunijnym w ostatnią niedzielę sierpnia. Uroczystymi spotkaniami są co roku: adwentówka, Światowy Dzień Modlitwy, smażenie jajecznicy i wycieczka krajoznawcza”²⁷.

Parafie cieszyńskie na rzecz osób starszych działają zgodnie z przesłaniem słów Pisma Świętego „Zaprawdę powiadam wam, cokolwiek uczyniliście jednemu z tych najmniejszych moich braci, mnie uczyniliście”²⁸.

Konkluzje

Podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i edukacyjnemu osób w wieku późnej dorosłości – mieszkańców Cieszyna, stawia wysokie wymagania inicjatorom tych przedsięwzięć. Seniorzy tworzą szczególną, wymagającą grupę odbiorców. Oferta poszczególnych jednostek musi być dostosowana do ich potrzeb i możliwości. Działalność na rzecz osób starszych wzmacnia ich wizerunek w środowisku lokalnym, pozytywnie oddziałuje na poczucie wartości oraz obraz własnej starości tylko wówczas, gdy osoby te ze swej strony wykażą zaangażowanie w działania. Aktywny udział seniorów w życiu lokalnej społeczności oraz korzystanie z oferty przygotowanej przez samorząd, instytucje, organizacje i placówki

²⁵ K. Uzar, *Wychowanie w perspektywie starości. Personalistyczne podstawy geragogiki*, Lublin 2011, Wydawnictwo KUL, s. 63.

²⁶ <http://parafiamagdaleny.pl/> (15.07.2016).

²⁷ <http://www.parafia.cieszyn.org.pl/index.php/spotkania-w-parafii/kolo-odwiedzinowe> (15.06.2016).

²⁸ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Mt 25,40, Poznań 2000, Wydawnictwo Pallottinum.

przyczynia się do akceptacji przez nich ostatniego etapu w życiu, pogodzenia się z własnym losem, osiągnięcia poczucia sensu i harmonii, wyzwala w człowieku siłę do działania. Osoby w wieku późnej dorosłości otoczone rodziną, przyjaciółmi, podejmujące aktywność w środowisku lokalnym, czują się pełnoprawnymi członkami lokalnej społeczności.

Bibliografia

- Dąbrowska P.: *Samotność osób starszych i sposoby jej przeciwdziałania*, „W trosce o życie fides et ratio” 2011, nr 2 (6).
- Erikson E. H., *Dopełniony cykl życia*, Poznań 2002, Dom Wydawniczy REBIS.
- Fidelus A, *Działania insercyjne wobec osób wykluczonych i marginalizowanych społecznie*, w: A. Fidelus (red.), *Oblicza wykluczenia i marginalizacji społecznej*, Warszawa 2011, Wydawnictwo UKWS.
- Grotowska-Leader J., *Ekskluzja społeczna, aspekty teoretyczne i metodologiczne*, w: J. Grotowska-Leader, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń 2005, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Harwas-Napierała B., Trempała J., *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa 2000, PWN SA.
- <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=50951>.
- <http://www.powiat.cieszyn.pl/organizacjepozarzadowe,7,show,308,polski-zwiazek-emerytow-rencistow-i-inwalidow.htm>.
- <http://bycrazem.com/co-robimy/centrum-edukacji-socjalnej.html>.
- <http://gazetacodzienna.pl/artukul/gospodarka/jest-sklad-cieszynskiej-rady-seniorow>.
- <http://parafiamagdaleny.pl/>.
- <http://www.domnarodowy.pl/klub-zdrowia>.
- <http://www.parafia.cieszyn.org.pl/index.php/spotkania-w-parafii/kolo-odwiedzinowe>.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu Mt 25,40, Poznań 2000, Wydawnictwo Pallottinum.
- Nogowski ks. J. M., *Wykluczenie społeczne w kontekście ubóstwa i bezdomności*, „Civitas et Lex” 2015 , nr 1 (5).
- Pilch T., *Marginalizacja społeczna*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sosnowiec E. i W., *Ziemia Cieszyńska. Przewodnik turystyczno-krajoznawczy*, Katowice 1974, Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej.
- Strategia Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020, Cieszyn 2010, <http://www.cieszyn.pl/files/Strategia%20Rozwoju%20Miasta%20Cieszyna%20na%20lata%202010-2020.pdf>.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, Oficyna Naukowa.

Szatur-Jaworska B., *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec ludzi starych*. w: J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń 2005, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.

Trafiałek E., *Wykluczenie społeczne ludzi starych. Źródła, skutki, perspektywy na przyszłość*. w: <http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/3540/Trafia%C5%82ek.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Uzar K., *Wychowanie w perspektywie starości. Personalistyczne podstawy geragogiki*, Lublin 2011, Wydawnictwo KUL.

www.ziemia-cieszyńska.pl.

Wyka A., *Badacz społeczny wobec doświadczenia*, Warszawa 1993, IFiS PAN.

Żerański M., *Śląsk Cieszyński. Od Bielska-Białej do Ostrawy. Przewodnik turystyczny*, Cieszyn 2012, Pracownia na Pastwiskach.

Summary

The main subject of consideration in this study is presenting the activities undertaken by the local government, institutions, organisations and establishments operating in Cieszyn which aim at counteracting educational and social exclusion of people at the age of late adulthood. The process of educational and social exclusion may reach seniors in urban environment. Elimination of factors causing the exclusion of this age group depends on the local government engagement in undertaking action in favour of elderly people: creating places of development, meetings and upskilling for them, which leads to inclusion of people at the age of late adulthood into a local community.

Keywords: exclusion, people at the age of late adulthood, activity

Translated by Agata Sosnowska

NOTA O AUTORZE

Katarzyna Jas – doktor, pedagog, asystent w Zakładzie Pedagogiki Społecznej i Edukacji Międzykulturowej na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jej zainteresowania koncentrują się na problematyce geragogiki oraz edukacji międzykulturowej. Pracuje również jako terapeuta zajęciowy w Zakładzie Opiekuńczo-Lecznym. Członek Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej. W latach 2010–2013 koordynator projektów skierowanych do seniorów Gminy Cieszyn organizowanych przez Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Rodziny SILOE IN NOBIS.